

Úloha 1. Určete charakteristický polynom a nalezněte vlastní čísla a odpovídající vlastní vektory následujících matic nad tělesem $\mathbb{C}$.

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 6 \\ 6 & -3 \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 2 \end{pmatrix}, \quad C = \begin{pmatrix} 2 & -1 & 2 \\ 5 & -3 & 3 \\ -1 & 0 & -2 \end{pmatrix}$$

Řešení:

a)

$$\begin{aligned} p_A(\lambda) &= \det(A - \lambda I_2) = \det \begin{pmatrix} 2 - \lambda & 6 \\ 6 & -3 - \lambda \end{pmatrix} \\ &= (2 - \lambda)(-3 - \lambda) - 6 \cdot 6. \end{aligned}$$

Polynom upravme a najdeme jeho kořeny (a tím vlastní čísla A):

$$p_A(\lambda) = (2 - \lambda)(-3 - \lambda) - 36 = \lambda^2 + \lambda - 42 = (\lambda - 6)(\lambda + 7).$$

Našli jsme tak vlastní čísla $\lambda_1 = 6$ a $\lambda_2 = -7$.

Vlastní vektory příslušící danému vlastnímu číslu λ určíme nalezením jádra matice $A - \lambda I$. Pro vlastní číslo $\lambda_1 = 6$ tedy hledáme bázi jádra matice

$$\begin{pmatrix} 2 - 6 & 6 \\ 6 & -3 - 6 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -4 & 6 \\ 6 & -9 \end{pmatrix} \sim \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 0 & 0 \end{pmatrix},$$

kterou tvoří např. vektor $x_1 = (3, 2)^T$.

Podobně zjistíme, že bázi $\text{Ker}(A - \lambda_2 I_2)$ tvoří např. vektor $x_2 = (2, -3)^T$.

Matice A má tedy vlastní číslo λ_1 s odpovídajícím vlastním vektorem $x_1 = (3, 2)^T$ a vlastní číslo $\lambda_2 = -7$ s vlastním vektorem $x_2 = (2, -3)^T$. Každý nenulový násobek vlastního vektoru je také vlastním vektorem.

b) Stejným postupem zjistíme, že charakteristický polynom matice B , $p_B(\lambda) = \lambda^2 - 2\lambda + 2$ má pouze komplexní kořeny

$$\lambda_{1,2} = 1 \pm i.$$

Vlastním vektorem příslušícím $\lambda_1 = 1 + i$ je např. $x_1 = (1, 1 + i)^T$.

K $\lambda_2 = 1 - i$ pak patří např. vlastní vektor $x_2 = (1, 1 - i)^T$.

c) Postupujeme stejně jako u matic 2×2 . Zjistíme, že

$$p_C(\lambda) = \det(C - \lambda I_3) = -(\lambda + 1)^3.$$

Matice C má tedy jediné vlastní číslo $\lambda = -1$ s algebraickou násobností 3. Dále nás zajímá jádro matice

$$\begin{pmatrix} 2 - (-1) & -1 & 2 \\ 5 & -3 - (-1) & 3 \\ -1 & 0 & -2 - (-1) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & -1 & 2 \\ 5 & -2 & 3 \\ -1 & 0 & -1 \end{pmatrix} \\ \sim \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

Jeho bázi tvoří např. vektor $(1, 1, -1)^T$. Geometrická násobnost vlastního čísla λ je tedy jen 1.

Úloha 2. Pro matici

$$A = \begin{pmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 4 & 1 & 1 \\ 2 & 0 & 4 \end{pmatrix}$$

nad tělesem $\mathbb{Z}_5$ najděte všechna vlastní čísla, jejich algebraické násobnosti a všechny vlastní vektory.

Řešení: Hledáme nad tělesem $\mathbb{Z}_5$ kořeny polynomu $p_A(\lambda) = \det(A - \lambda I_3) = 4\lambda^3 + 4\lambda^2 + 2$. Prostým dosazením $p_A(0) = 2, p_A(1) = 0, p_A(2) = 0, p_A(3) = 1, p_A(4) = 2$ se dozvíme, že vlastními čísly A jsou právě $\lambda_1 = 1$ a $\lambda_2 = 2$. Abychom zjistili jejich algebraické násobnosti, vydělíme $p_A(\lambda)$ polynomem $(\lambda - 1)(\lambda - 2) = \lambda^2 + 2\lambda + 2$. Dostaneme

$$(4\lambda^3 + 4\lambda^2 + 2) : (\lambda^2 + 2\lambda + 2) = 4(\lambda + 4),$$

takže $p_A(\lambda) = 4(\lambda + 4)^2(\lambda + 3)$, a tedy vlastní číslo 1 má algebraickou násobnost 2 a vlastní číslo 2 má algebraickou násobnost 1.

Pojďme určit příslušné vlastní vektory. Řešíme homogenní soustavy s maticemi

$$M_1 := A - 1 \cdot I_3 = \begin{pmatrix} 3 & 0 & 2 \\ 4 & 0 & 1 \\ 2 & 0 & 3 \end{pmatrix} \quad \text{a} \quad M_2 = A - 2 \cdot I_3 = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 2 \\ 4 & 4 & 1 \\ 2 & 0 & 2 \end{pmatrix}.$$

Dostaneme (například) $\text{Ker}(M_1) = \text{span}\{(1, 0, 1)^T, (0, 1, 0)^T\}$ a $\text{Ker}(M_2) = \text{span}\{(1, 3, 4)^T\}$, čímž jsme našli dva vlastní vektory vlastního čísla λ_1 a jeden pro λ_2 .

Úloha 3. Matice A má vlastní čísla $\lambda_1, \dots, \lambda_n$ a jim odpovídající vlastní vektory $x_1, \dots, x_n$. Určete, jak vypadají vlastní čísla a vlastní vektory

- (a) matice A^2 , (c) matice $A + \alpha I_n$,
 (b) matice αA , (d) matice A^T .

Řešení: Všechna řešení (až na **d**) se dají odhadnout, když matice interpretujeme jako reprezentace lineárních zobrazení v nějakém vektorovém prostoru. Zde ukážeme pevné důkazy, že intuice neklame:

a) Platí

$$A^2 x_i = A(Ax_i) = A \cdot \lambda_i x_i = \lambda_i (Ax_i) = \lambda_i^2 x_i.$$

Vlastní vektory tedy zůstávají, ale odpovídají jim teď vlastní čísla $\lambda_1^2, \dots, \lambda_n^2$.

b) Zde podobně

$$\alpha Ax_i = \alpha \lambda_i x_i,$$

takže vlastní vektory se opět nemění, akorát jim odpovídají vlastní čísla $\alpha \lambda_1, \dots, \alpha \lambda_n$.

c) Jak se chová odpovídající zobrazení „ $f(x)$ “? Sčítá Ax a α -násobek x . Opět si to rozepišme:

$$(A + \alpha I)x_i = Ax_i + \alpha x_i = (\lambda_i + \alpha)x_i.$$

Ani tentokrát se nemění vlastní vektory, ale vlastní čísla jsou teď $\lambda_1 + \alpha, \dots, \lambda_n + \alpha$.

d) Zde se naopak nemohou změnit vlastní čísla. Determinant každé matice je stejný jako determinant její transpozice. Chci říct, že

$$p_A(\lambda) = \det(A - \lambda I) = \det((A - \lambda I)^T) = \det(A^T - \lambda I) = p_{A^T}(\lambda).$$

Vlastní vektory transponované matice se ale můžou chovat dost různě. Hezkou formulí nevyjídříme, jak se změní.

Úloha 4. Známe tři vlastní čísla matice

$$A = \begin{pmatrix} 10 & 0 & 7 & -7 \\ 4 & 5 & 2 & -2 \\ 16 & 4 & 15 & -8 \\ 30 & 4 & 26 & -19 \end{pmatrix},$$

a to $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = -4$ a $\lambda_3 = 5$. Dopočítejte zbylé vlastní číslo.

Řešení: Tady se dalo postupovat několika způsoby. Umíme najít charakteristický polynom $p_A(\lambda)$ a víme, že ho dělí tři konkrétní polynomy tvaru $(\lambda - \lambda_i)$. Z toho se dá poměrně pracně dopočítat, že hledané vlastní číslo je $\lambda_4 = 7$.

Jednodušší je si uvědomit (nebo vzpomenout, pokud to bylo zmíněno na přednášce), že $\det(A)$ je roven součinu vlastních čísel A (chci taky poukázat, že tenhle vztah je aspoň pro reálné vektorové prostory ohromně intuitivní když se opíráme o geometrické interpretace determinantu a vlastních čísel).

Jsou-li $\lambda_1, \dots, \lambda_n$ vlastní čísla A (kde každé λ_i zahrneme tolikrát, kolik je jeho algebraická násobnost), pak platí

$$\det(A - \lambda I) = (-1)^n (\lambda - \lambda_1) \cdots (\lambda - \lambda_n).$$

Dosazením $\lambda = 0$ dostaneme vztah

$$\det(A) = (-1)^n (-\lambda_1) \cdots (-\lambda_n) = \lambda_1 \cdots \lambda_n,$$

tak jak tvrdím.

Podle téhle formule tak stačí najít determinant A a vydělit ho všemi danými vlastními čísly. To je o trochu méně pracné. Kdyby ale byl determinant nulový, tahle formule nám nestačí.

Nejjednodušší a naráz univerzální postup nám dá následující obecně platná formule (pro libovolnou matici A s vlastními čísly $\lambda_1, \dots, \lambda_n$):

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i = \text{trace}(A) = \sum_{i=1}^n a_{ii}.$$

Díky tomu pouze sečteme diagonální prvky A a odečteme známá vlastní čísla, a skoro bez práce máme naše $\lambda_4 = 7$.

I tahle formule pravděpodobně už byla nebo bude na přednášce (a vzpomeňme taky na větu o Gerschgorinových kruzích, která dává do souvislosti diagonálu A a vlastní čísla), pro úplnost ale sepíšu i její krátký důkaz:

Dvěma způsoby spočítáme koeficient b_{n-1} u λ^{n-1} v charakteristickém polynomu $p_A(\lambda) = (-1)^n \lambda^n + b_{n-1} \lambda^{n-1} + \dots + b_1 \lambda + b_0$: Definice determinantu říká, že v $\det(A - \lambda I_n)$ monom $b_{n-1} \lambda^{n-1}$ vznikne jen z identické permutace, tj. pouze ze součinu $(a_{11} - \lambda) \cdots (a_{nn} - \lambda)$, a má tak hodnotu

$$b_{n-1} = (-1)^{n-1} (a_{11} + \dots + a_{nn}).$$

Zároveň ale platí, že $p_A(\lambda) = (-1)^n (\lambda - \lambda_1) \cdots (\lambda - \lambda_n)$, z čehož

$$b_{n-1} = (-1)^n (-\lambda_1 - \lambda_2 - \dots - \lambda_n).$$

Dostali jsme tak rovnost

$$(-1)^{n-1} (a_{11} + \dots + a_{nn}) = (-1)^n (-\lambda_1 - \lambda_2 - \dots - \lambda_n).$$

■

Úloha 5. Necht f je lineární zobrazení na podprostoru $\text{span}\{(1, 0, 1)^T, (2, -1, 0)^T\}$ prostoru $\mathbb{R}^3$, pro které platí

$$f((1, 0, 1)^T) = (9, -4, 1)^T \quad \text{a} \quad f((2, -1, 0)^T) = (-3, 2, 1)^T.$$

Spočítejte všechna vlastní čísla a jim příslušné vlastní vektory zobrazení f .

Řešení: Najdeme matici zobrazení f vzhledem ke vhodné zvolené bázi prostoru $V = \text{span}\{(1, 0, 1)^T, (2, -1, 0)^T\}$. Nabízí se báze

$$B = ((1, 0, 1)^T, (2, -1, 0)^T).$$

Spočítáme

$$\left[\begin{pmatrix} 9 \\ -4 \\ 1 \end{pmatrix} \right]_B = \begin{pmatrix} 1 \\ 4 \end{pmatrix} \quad \text{a} \quad \left[\begin{pmatrix} -3 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix} \right]_B = \begin{pmatrix} 1 \\ -2 \end{pmatrix},$$

z čehož vidíme, že

$${}_B[f]_B = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 4 & -2 \end{pmatrix}.$$

Charakteristický polynom f je roven charakteristickému polynomu matice ${}_B[f]_B$ (nabízí se otázka, „Doopravdy bychom dostali stejný polynom kdybychom jinak

zvolili bázi?“, na kterou je odpověď **ano**, jak se už brzy probeře na přednáškách). Ten je roven

$$\lambda^2 + \lambda - 6 = (\lambda - 2)(\lambda + 3),$$

takže naše zobrazení má vlastní čísla 2 a -3 . Příslušné prostory vlastních vektorů vyjádřené v bázi B jsou potom

$$\text{Ker} \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ 4 & -4 \end{pmatrix} = \text{span}\{(1, 1)^T\} \text{ a}$$

$$\text{Ker} \begin{pmatrix} 4 & 1 \\ 4 & 1 \end{pmatrix} = \text{span}\{(1, -4)^T\}.$$

Z toho už dopočteme, že f má vlastní číslo 2 s odpovídajícím vlastním vektorem $(3, -1, 1)^T$ a vlastní číslo -3 , jemuž odpovídá vlastní vektor $(-7, 4, 1)^T$.

Úloha 6. Pro každé prvočíslo p nalezněte matici typu 2×2 nad $\mathbb{Z}_p$, která nebude mít žádné vlastní číslo (v $\mathbb{Z}_p$).

Řešení: Pro $p = 2$ funguje např. $\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$.

Pro liché p můžeme vzít takové $a \in \mathbb{Z}_p$, že rovnice $x^2 = a$ nemá (v $\mathbb{Z}_p$) řešení, a zvolit

$$\begin{pmatrix} 0 & a \\ 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

(Pro liché p je 0 jediné $x \in \mathbb{Z}_p$, pro které $x = -x$, ale naráz $x^2 = (-x)^2$, takže čísla $1, \dots, p-1$ mají maximálně $\frac{p-1}{2}$ různých obrazů vůči $x \mapsto x^2$.)